

**Лексіка-семантычныя асаблівасці  
канфесійнага стылю беларускай мовы  
(на матэрыяле агіяграфічных твораў)**

**Савіцкая І. У., канд. філал. навук, дацэнт**  
*Беларускі нацыянальны тэхнічны ўніверсітэт  
Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Анатацыя:

Артыкул прысвечаны лексіка-семантычнаму аналізу агіяграфічнага падстылю канфесійнага функцыянальнага стылю беларускай мовы. Падаецца класіфікацыя рэлігійнай лексікі, якая ўжываецца ў жыццёвым жанры, а таксама спецыфіка яе выкарыстання.

Адным з падстыляў канфесійнага (рэлігійнага, царкоўна-рэлігійнага, рэлігійна-прамоўніцкага, рэлігійна-прапаведніцкага) стылю беларускай мовы з'яўляецца агіяграфічны падстыль. Агіяграфія (тэрмін паходзіць ад грэч. *hagios* – святы, *grapho* – пішу) накіравана на мастацкае адлюстраванне і апісанне дзейнасці і подзвігаў веры асоб, якія былі калісьці кананізаваны Царквою.

Вяўляецца гэты падстыль ў жыццях – рэлігійны жанр, што змяшчае падрабязнае апісанне ўчынкаў і дзейнасці людзей, прылічаных да ліку святых. Адметнай рысай гэтага жанру з'яўляецца ўсхваленне і праслаўленне жыцця святога, яго ідэалізацыя. Адсюль відавочна, што агіяграфічныя творы маюць у рэлігійнай сферы вялікае выхаваўчае значэнне, паколькі ўсім вернікам даецца своеасаблівы прыклад, узор, згодна з якім яны павінны суадносіць уласныя ўчынкі і паводзіны.

Агіяграфічны падстыль мае шэраг спецыфічных моўных рыс (фанетычных, граматычных, лексічных і інш.), якія непасрэдна залежаць ад сферы ўжывання і мэты канкрэтнага твора. Безумоўна, менавіта моўныя сродкі (лексічныя, марфалагічныя, сінтаксічныя) з'яўляюцца вельмі важнай характарыстыкай любога стылю ў стылістычнай сістэме пэўнай мовы; менавіта яны дазваляюць дакладна вырашыць, ці адносіцца той ці іншы тэкст да канкрэтнага стылю і яго жанру.

Часта ў працэсе зносін мы зусім не задумваемся, па якой прычыне ўжываем тэа або іншыя сродкі, паколькі іх прымяненне ў маўленчай дзейнасці ўжо закладзена фонавымі ведамі, культурай, выхаваннем, вопытам і нават нацыянальным менталітэтам. Менавіта таму “ўменне правільна і дакладна не толькі вызначыць месца моўнага знака ў сістэме іерархіі, але і ўжыць яго ў адпаведнасці з сітуацыяй, мэтай, з улікам суб’ядніка і абмяркоўваемай тэмы дазваляе лёгка дасягнуць галоўнай мэты зносін – пастаўленай камунікатыўнай задачы” [2, с. 192].

Мэтай дадзенага артыкула з’яўляецца аналіз лексічных асаблівасцей, якія з’яўляюцца своеасаблівым паказчыкам, арыенцірам канфесійнага стылю ўвогуле і агіяграфічнага падстылю ў прыватнасці. Ілюстрацыйны матэрыял быў выбраны з перакладаў на сучасную беларускую мову жыццй і хаджэнняў А. Мельнікава са старабеларускай, старажытнарускай і польскай моў [1].

Лексіка тэкстаў жыццй ўключае адзінкі розных пластоў: стылістычна нейтральныя, або міжстыльёвыя, словы (навука, думка, вада, зямля, дзень, ноч, сын дачка, год, ложка, нарадзіцца, чытаць, людзі, прыйсці, хварэць, пэўны, свой, наш, яны, колькі, многа, надоўга і інш.), агульнакніжныя словы і выразы (усхваліць, уславіць, быццё, успрыняцце, традыцыі, прыняць смерць), словы з рэлігійнай семантыкай (пост, хрысціць, малітва, маліцца, грэшны, Багародзіца, прычасціцца, пакаянне). Безумоўна, апошняя група лексікі з’яўляецца найбольш спецыфічнай. Яе ўжыванне звязана з увасабленнем і рэалізацыяй камунікатыўных мэт агіяграфічных твораў: з павучальнай мэтай і мэтай эмацыйнага ўздзеяння на чытача або слухача, што накіравана на фарміраванне ў верніка пэўных маральных устаноў, на фарміраванне ўзору паводзін у розных жыццёвых сітуацыях.

Словы з рэлігійнай семантыкай у жыццях неаднародныя; іх, у сваю чаргу, можна падзяліць на тры падгрупы:

1. Найменні асоб у адносінах да рэлігіі.
2. Канкрэтныя рэлігійныя лексемы.
3. Абстрактныя рэлігійныя лексемы.

Першая падгрупа лексікі – найменні асоб у адносінах да рэлігіі – уключае як уласныя, так і агульныя словы. Сярод якіх выдзяляюцца: – найменні паводле нябеснай іерархіі: Бог, Хрыстос, Ісус Хрыстос, Госпад, Госпад Бог, Багародзіца, ангел, Дух Святы, Дух

Божы, архангел, архангел Міхаіл, апостал Пётр, д'ябал, сатана і інш. Такія словы даволі распаўсюджаныя не толькі ў жыццях, але і ў рэлігійных тэкстах іншых жанраў; яны з'яўляюцца агульнапрынятымі. Разам з тым частотнымі з'яўляюцца і метафарычныя назвы тыпу Уладар, Уседзяржыцель, Уладар Уседзяржыцель, Чалавекалюбча, Дабрадзей, Уладар Спас Госпад, Творца ўсяго і ўсіх, успаможнік і карміцель, заступнік і ўспаможнік адзіны, Святы Спас, Бог і Спас Ісус Хрыстос;

– найменні служкаў царквы: архімандрыт, прэсвітар, чарнарызец, чарнарызіца, манах, ігумен, ігумення, дыякан, іерэй, патрыярх, епіскап, мітрапаліт, святар, інакія;

– найменні святых, праведнікаў: богаспадобныя айцы, пасланцы Хрыстовы, Хрыстовы пакутнікі, святы старац, святы пакутнік, першапакутнік, прарок;

– найменні асоб, якія належаць да розных плыней веравызнання: хрысціяне, праваслаўныя, пагане, вогнепаклоннікі;

– найменні вернікаў: жонкі-міраносіцы, праведныя, раб Божы, людзі Божыя, старац;

– найменні грэшнікаў: бязбожныя, грэшныя, грэшнік.

Лексемы другой семантычнай падгрупы – канкрэтныя намінацыі – уключаюць у сябе:

– назвы канкрэтных рэлігійных збудаванняў і іх частак: манастыр, царква, храм, келля, алтар, амбон, Царская брама, святая брама;

– назвы рэлігійных кніг, а таксама іх частак: Пісанне, Святое Евангелле, Святое Пісанне, Пісанні Боскія, кнігі боганатхнёныя, евангельскія і прарочыя кнігі;

– назвы канкрэтных прадметаў і прадметаў набажэнства: свечка, крыж, ахвярнік, абраз, рыза, міра (духмянае), кадзіла.

Найменні трэцяй падгрупы – абстрактная лексіка – менш распаўсюджаныя ў жыццях. Да іх можна аднесці наступныя: вера, душа, пакаянне, уратаванне, збавенне, грэх, дараванне граху, паслушэнства, багаслаўненне і інш.

Акрамя таго, шырока выкарыстоўваюцца ў агіяграфічным падстылі і лексемы з паўабстрактнай семантыкай (яны з'яўляюцца пераходнымі паміж абстрактнымі і канкрэтнымі лексемамі). Сюды адносяцца:

– назвы розных рэлігійных свят і пастоў: Пятроў дзень, Троіца, Вялікдзень, Перадвелікодны тыдзень, Нараджэнне Хрыстова;

– назвы пэўных малітваў, заповедзей: малітва, заповеты Хрыстовы, споведзь;

– назвы, звязаныя з абрадамі і царкоўнай службай: боская служба, царкоўныя спевы і чытанні, ютрань, літургія, вячанне, усяночная, спеў херувімскі, прычасце, чуйнаванне начное;

– назвы іншых канфесійных рэалій (у тым ліку і метафарычных): ахвяраванне, Божы закон, Божая міласць, Божая воля, Нябеснае Царства, Царства Госпада, Страшны Суд.

Адметнай асаблівасцю лексікі агіяграфічных твораў з’яўляецца наяўнасць вялікай колькасці складаных слоў. Напрыклад: баганосны, багалепны, багаславіць, багаславенне, багабоязна, дабрачынны, дабрачыннасць, боганатхнёны, богуспадобныя, жыватворны, вогнепаклоннік, дабрадзеі, чарнарызец, першапакутнік і інш.

Шырока ўжываюцца ў жыццях сродкі стварэння слоўнай выразнасці. Звычайна гэта сінономы і антонімы, пры дапамозе якіх аўтар раскрывае характар пэўнай асобы, прычыны яго ўчынкаў: Бог не мёртвых, але жывых; старыя – юныя; старэйшыя – меншыя; праведнікі – бязбожныя, грэшнікі; шчыры, рахманы, некрывадушны, дабрачынны і да т.п. Старых вучыла цяпенню і ўстрыманню, юных – душэўнай чысціні і цялеснаму супакоенню, гавенню шчыраму, хаджэнню рахманаму, слову дабрачыннаму, ядзенню і піццю маўкліваму; пры старэйшых маўчаць, мудрых слухаць; да старэйшых – пакоры, да роўных і меншых – любові некрывадушнай; мала казаць, а больш разумець [1, с. 53].

Часта ўжываецца і лексіка з экспрэсіўнай афарбоўкай, у прыватнасці архаічна-ўзвышаная і эмацыйна-ацэнная. Напрыклад: *ісцінна верыць, ічаснае дзяўчо, хрысталолюбны князь, Найчысцейшая Багародзіца, найпадзвіжнейшы подзвіг посту, чалавекалюбны Бог, міласэрны Госпад Бог, вера ісцінная, усяленская царква*. Ужыванне такіх слоў і словазлучэнняў звязана з жаданнем аўтара падкрэсліць выключнасць, беззаганнасць і бездакорнасць паводзін і ўчынкаў святых, з жаданнем сфарміраваць у вернікаў станоўчы ўзор для пераймання. Гэтым можна патлумачыць і частае выкарыстанне ў агіяграфічных тэкстах параўнанняў: *...ззяў, нібы святло сонейка; жыла, як руплівая пчала; як добры пастух; як ічыт перад страшнай бядой; чыстая, як нябесны блакіт* і інш.

Выкарыстоўваюцца таксама вобразныя сродкі – эпітэты, метафары тыпу шляхі заветаў Хрыстовых, карабель душы, сляпяя

душа, невідушчая душа, спачыць у Бозе, жыць у Бозе, жыць ангельскім жыццём, розум прасвятляць, жыць у святасці і пабожнасці, пасвіць даручаны статак, адысці ў жыццё вечнае, узвесяліць душы, замарыць голадам душы нашыя, аддаць душу Богу нашаму, агні Хрысціянства і да т.п.

Ужываюцца таксама перыфразы тыпу статак Хрыстовы, нівы сэрцаў, насенне ўратавальнага жыцця, сыны царквы Божай, жаніх Хрыстос, меч духоўны, Хрыстова яро, дзеці праслаўнай царквы, статак авечак Божых, дом Божай мудрасці, нявеста Хрыста і інш.

Яшчэ адным прыёмам выразнасці ў агіяграфічным падстылі з'яўляюцца лексічныя паўторы. Іх выкарыстанне дае магчымасць аўтару прыцягнуць увагу чытача, выдзеліўшы ключавое слова ці выраз, узмацніць эмацыйнасць і выразнасць маўлення: **Шчасны** люд, што жыве ў месцы тым! **Шчасныя** бацькі яе; **шчаснае** ўлонне, з якога выйшла найпадобнейшая панна Еўфрасіння! **Шчаснае** нараджэнне яе, **шчаснае** гадаванне, **шчаснае** і ўзрастанне найпачэснейшай Еўфрасінні! **Шчасная** праца яе і подзвігі дзеля Бога! **Шчасны** і манастыр, **шчасныя** і насельнікі манастыроў! **Шчасны** люд, што табе паслугаваў! [1, с. 58].

Такім чынам, у агіяграфічным падстылі канфесійнага функцыянальнага стылю назіраецца спалучэнне нейтральных і агульнакніжных лексем са словамі з рэлігійнай семантыкай. Менавіта рэлігійная лексіка з'яўляецца спецыфікай канфесійнага стылю і яго падстыляў і жанраў; яна адрозніваецца, у сваю чаргу, разнастайнасцю і багаццем тэматычных груп, характарызуючы паняцці і рэаліі духоўнага жыцця.

### Спіс выкарыстаных крыніц

1. Кніга жыццяў і хаджэнняў: пер. са старажытнарус., старабеларус., і польск. / уклад., прадм. і каментарыі А. Мельнікава. – Мінск: Маст. літ., 1994. – 503 с.
2. Стаценко, А. С. Языковые особенности религиозного стиля / А. С. Стаценко, С. И. Холодионова // Филологические науки. Вопросы теории и практики . – 2018. – №8 (86). – С.190–194.